

Posudek habilitační práce v rámci habilitačního řízení

Vysoká škola, fakulta: **Trnavská univerzita v Trnavě, Pedagogická fakulta**
Studijní obor: **Pedagogika**
Uchazeč: **Mgr. Martin Brestovanský, Ph.D.**
Název habilitační práce: **Prosociálne morálne uvažovanie: prirodzený vývin
a intencionálny rozvoj**
Oponent: **Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.**
Pracoviště: **Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, ČR**

Obecná charakteristika práce

Hodnocená práce je vedle *Úvodu* a *Záveru* strukturována do tří základních kapitol, které jsou dále členěny na řadu podkapitol. Vlastní text práce čítá 113 stran. Součástí práce je dále Zoznam použitej literatúry (114–122). Tři zmíněné hlavní kapitoly nesou názvy:

- 1 Konceptualizácia problému.
- 2 Vývin prosociálneho morálneho uvažovania a jeho význam v rozvoji osobnosti človeka.
- 3 Intenzifikácia dialógu: pedagogické prístupy k obohacovaniu morálneho uvažovania.

Cíle habilitační práce

Klíčový problém práce spočívá v odpovědi na otázku „... ako sa vyrovnat' s evidentnou prítomnosťou emócií a rôznorodosti sociálnych kontextov v ľudskom morálnom rozhodovaní, ale zároveň ustát' tlak deterministických etických teórií a obhájit' ideu slobodnej vôle, ktorá je základom mysliteľnosti existencie morality človeka.“ A dále: „... ako obhájit' morálnu slobodu človeka, ale zároveň nevzťahovať ju ako takú k individualistickej čistej racionalite, ktorá nie je schopná pokryť realitu holistického dialogického charakteru človeka“ (s. 9 a obdobně tučně na s. 17). Východiskem při hledání odpovědi na tyto klíčové otázky je autorovy etika ctností a dialogický výchovně vzdělávací přístup. S formulovanými cíli se setkáváme ve výzkumné části práce (viz dále).

Obsah práce – teoretická část

Teoreticky zaměřený text zde odlišujeme od části, která je věnována vlastnímu výzkumu M. Brestovanského (kapitoly 2.2 a 2.3). Jedná se o první kapitolu nazvanou 1 *Konceptualizácia problému*, která je členěna na 5 podkapitol a o podkapitolu 2.1 *Pozitívna psychológia a pozitívny vývin mladého človeka: psychologické ukotvenie etiky cnosti a prosociálneho*

uvažovania a tretí kapitolu 3 *Intenzifikácia dialógu: pedagogické prístupy k obohacovaniu morálneho uvažovania*.

Ve zmienených päť podkapitolách autor najprve predstavuje charakteristiku svojho pojetí prosociálneho morálneho uvažovania. Kriticky sa vyjadruje ke zkoumání morálneho uvažování na základě Kantovy etiky povinnosti a k navazujícímu deontologickému kognitivistickému přístupu (pojetí L. Kohlberga). Ani empiristická etika – dle jeho soudu – nevysvětluje moralitu člověka dostatečně v jeho komplexnosti.

V následující kapitole autor vyzdvihuje „vztahovost“ člověka jako základní stavební kámen jeho humanity v podobě „*bytí s druhými a pro druhých*.“ Navazuje představením etiky ctností ve spojení s morální identitou. „*Etika cnosti... vedie ku komplexnému pohľadu na moralitu človeka, ktorý môžeme nazvať morálny charakter, ktorého súčasťou je morálna identita a morálne city*“ (s. 31). Morálním citům je věnována další kapitola, ve které nás M. Brestovanský mimo jiného provází řadou pojmů pozitivních i negativních emocí (flow, empatie, sympatie, vina, hanba). V závěrečné kapitole první části práce (1 *Konceptualizácia problému*) jsme nejprve seznámeni s pěti úrovněmi prosociálního morálního usuzování podle N. Eisenbergové (hedonistická, orientace na souhlas, stereotypní zdůvodnění, orientace na potřeby a internalizovaná úroveň). Na s. 49 pak nacházíme pro čtenáře habilitační práce důležitou definici *morálního charakteru*, neboť je s tímto pojmem v následujícím textu hojně operováno.

Přistoupím-li k dílčímu hodnocení rozebírané části textu habilitační práce, pak lze konstatovat, že se autor nezjednodušeně a úspěšně dopracoval ke zdůvodnění smysluplnosti preferovat etiku ctnosti jako cestu k její „syntéze“ s dialogickým výchovným modelem (viz podkapitola 3.2).

Již v avizované kapitole 2.1 *Pozitívna psychológia a pozitívny vývin mladého človeka: psychologické ukotvenie etiky cnosti a prosociálneho uvažovania* M. Brestovanský označuje pozitivní psychologii za psychologický derivát etiky ctnosti. Putujíc tématem, připomíná kritéria a taxonomii *silných stránek charakteru* s výhradou potlačení klíčového významu tzv. praktické moudrosti (phronésis) jako integrujícího činitele „*všech dalších ctností*“ (s. 53).

Po přeskočení výzkumné části práce, k jejímuž obsahu se posléze vrátím, se dostáváme ke třetí – základní – kapitole *Intenzifikácia dialógu: pedagogické prístupy k obohacovaniu morálneho uvažovania*. S oporou o předchozí text se zde autor zamýšlí nad tím, jak dosáhnout kvality interakce na hodinách etické výchovy, aby se zvýšil potenciál žáků k získání schopností morálně usuzovat v souladu s postuláty etiky ctnosti a dialogického principu, tedy výchovy k prosociálnosti (s. 86 ad.). Přibližuje nám, co znamená „skutečný“ dialog učitele

s žáky a následně seznamuje s třemi vybranými dialogickými koncepcemi. Jde o badatelsky orientované vyučování (BOV), filozofie pro děti (P4C) a vlastní dialogické vyučování, které má kořeny ve Vygotského teorii učení. Pro dialogické vyučování uvádí několik indikátorů, které jsou pro fungování tohoto modelu nezbytné. Kapitola vyúsťuje v bilanci postupů učitelů, které naopak dialogický přístup znehodnocují (více jak 1/3 času zabírá monolog učitele, pokládání uzavřených otázek, dlouhé dialogy jen s jedním žákem bez účasti ostatních atd.).

O kapitole 3.2 jsem se již zmínil. Název věrně vystihuje její obsah: *Syntéza etiky cnosti a dialogického prístupu: inovácia didaktiky etickej výchovy*. Autor stál před nesnadným úkolem. Didakticky inovovat přístup k výuce etické výchovy. Zdá se, že zde už bylo vše řečeno, ale přesto se M. Brestovanskému podařilo nabídnout především pomocí jedné tabulky (*Komponenty ctností*, s. 99), jednoho obrázku (*Tři domény morální reflexe v koncepci etické výchovy*, s. 101) a dvou grafů (*Malice kvality morální reflexe na hodinách etické výchovy*, s. 102 a *Stupně vývoje charakteru*, s. 104) vnitřně provázanou „inspiraci“, jak promyšleně výuku etické výchovy posunout na kvalitativně vyšší úroveň.

V poslední kapitole habilitace nazvané *Evalvácia programu výchovy charakteru a nové trendy v skúmaní úrovne morálneho uvažovania a cnosti* zaujmou dva aspekty. Jednak konstatování, že relevantně diagnostikovat úroveň morálního uvažování je velmi obtížné, a to zejména, chceme-li morální úsudek provázat s navazujícím morálním jednáním. Tuto skepsi autor částečně obrušuje přiblížením dvou nadějnějších diagnostických nástrojů (dotazník Parka a Petersona *Values in Action* a dotazník *ICM* v kombinaci se *SWIS Brienzy?* a Darnellové – ve vývoji). Autor nám poskytl i zajímavou ukázkou druhého z nich.

Obsah práce – výzkumná část

Design výzkumu a jeho výsledky jsou nám představeny v kapitolách 2.2 *Premenné vývinu prosociálneho morálneho uvažovania* a 2.3 *Prosociálne morálne uvažovanie v aktuálnom výskume*, přičemž tato kapitola je členěna na podkapitoly *Ciele a výskumné otázky*, *Hypotézy*, *Organizácia výskumu a výskumný súbor*, *Metódy*, *Výsledky* a *Diskusia*. Kapitulu 2.2 chápeme jako zdůvodňující následnou výzkumnou proceduru se zřejmě klíčovou větou uvedenou na s. 56: „... v prosociálnom uvažovaní a konaní prevažujú dispozičné premenné nad situačnými.“

Při posuzování přínosu výzkumu prosociálnosti je třeba ocenit jeho dlouhodobý charakter, kdy sběr dat proběhl opakovaně 4× během šesti let pomocí baterií metod, které jsou představeny ve zvláštní kapitole. (Viz podrobný popis organizace výzkumu na s. 59–63;

včetně grafu na s. 61.) K metodám: Zřejmě centrální výzkumnou metodou byl dotazník PROM (dotazník prosociálního morálního uvažování). Dále PROS (dotazník prosociálního chování – *správania*), Test noodynamiky, Škála životní smysluplnosti, Interakční styl učitele a Hodnocení výuky etické výchovy. Získané výsledky byly podrobeny statistické analýze (viz tabulky na s. 69–81). Na uvedených stránkách jsou tabulková data fundovaně komentována a v podkapitole Diskusia výstižně interpretována. Zejména oceňuji komparaci autorova výzkumu s výsledky relevantních zahraničních zkoumání. Co nicméně postrádám je explicitní okomentování, zda stanovené hypotézy-předpoklady došly naplnění. Takto jejich formulování poněkud postrádalo smysl. Představení použitých výzkumných nástrojů se jeví povětšinou jako dostatečné, ale pro posouzení jejich relevantnosti by bylo vhodné jejich uvedení v přílohách. Týká se především metody PROM, která je klíčová. Ta by v příloze chybět rozhodně neměla. K tomu přílohy slouží. Koneckonců důvody, proč první příběh vyzněl anomálně, můžeme posoudit pouze „náhodně“, neboť se zřejmě jednalo o situaci uvedenou na s. 63 a 64. Zde mám konkrétně problém s tzv. nonsense položkou: pojem *indiferentní* mi tam z více důvodů „nepasuje.“

Závěr k výzkumné části: Výzkumem se podařilo shromáždit celou řadu velmi zajímavých a do koncepce práce zapadajících dat. Ke škodě věci postrádám vyšší úroveň zobecnění hlavních „zisků“ tohoto rozsáhlého výzkumu a těsnější propojení s rozebíranou teorií (zejména v kapitolách navazujících na výzkumné šetření).

Formální úroveň práce

Formální úroveň práce lze hodnotit jako velmi dobrou. Nacházíme pouze minimum chyb typu „překlepů“ (mezery, závorky, vynechaná písmena apod.): s. 11, 23, 34, 55, 60, 62, 67, 97. Neposuzuji slovenskou gramatiku! V textu na s. 108 je uvedeno jméno Briezna (?), ale chybí v použité literatuře.

Shrnutí

Hodnocená habilitační práce představuje nepochybně významné obohacení a přínos v oblasti, která stojí stále poněkud stranou mainstreamového zájmu vědecké komunity i laické veřejnosti. Práce je zpracována po obsahové, metodologické, metodické i formální stránce na vysoké úrovni. Toto kladné hodnocení by zřejmě nebylo možné vyslovit, pokud by se Mgr. Martin Brestovanský, Ph.D. danou problematikou soustavně nezabýval řadu let svého profesního života (viz souhrn jeho publikačních výstupů).

Otázky k obhajobě habilitační práce:

- 1) Není zcela neobvyklým jevem, že nové přínosy do pokladnice psychologického poznání se často opírají o zjednodušující negaci jiných koncepcí. Viz např. Haidtův model slona a jezdce, který je autorem uváděn jako univerzální princip. Tedy kdy a za jakých okolností uvedené platí a kdy zřejmě nikoliv.
- 2) Které situační proměnné (včetně skrytého kurikula) vstupují do hry a příklánějí se u kohorty mladých voličů např. k preferencím Kotlebovy strany. A co možnosti etiky ctností?
- 3) Které výsledky svého zkoumání považujete za nejobjevnější a kterými cestami se v dalším výzkumu chystáte vydat.
- 4) Jak korigovat/inovovat přípravou učitelů etické výchovy směrem k opravdovému dialogickému vyučovacímú modelu právě s využitím poznatků Vašeho výzkumu.

Závěr

Předkládaná habilitační práce splňuje požadavky kladené na habilitační řízení v oboru Pedagogika a přináší nové vědecké poznatky. Proto, po její úspěšné obhajobě v rámci habilitačního řízení v tomto oboru, doporučuji Mgr. M. Brestovanskému, Ph.D. udělení vědecko-pedagogického titulu docent.

V Hradci Králové, 3. 3. 2020

Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.